

252 19 березня 2016 затв. приведе-
не у відповідність до сучас. ви-
мог та стандартів країн-партне-
рів НАТО «Положення про військо-
вий мобільний госпіталь (бага-
топрофільний, на 100 ліжок)». Ви-
значено обсяги кваліфіков. хірург.
та терапевт. допомоги й перелік
захворювань, при яких хворі під-
лягають шпиталізації до М. в. ш.
з терміном лікування до 15 діб.
Надано перелік протипоказань
до мед. евакуації та мін. термінів
тимчас. нетранспортабельнос-
ті поранених і хворих із М. в. ш.
тощо. У р-н виконання завдань
у мирний час М. в. ш. направ-
ляють за рішенням Міністра обо-
рони України, в особливий пері-
од – за рішенням нач. Генштабу –
Головнокомандувача ЗС Украї-
ни. М. в. ш. утримується за окре-
мим штатом та підпорядковується
нач. відповід. Військ.-мед. клін.
центру регіону (в мирний час) або
нач. мед. служби територ. зони
відповідальності (в особливий
період). Функціонально М. в. ш.
може перебувати в згорнутому
та розгорнутому станах. Згорну-
тий стан – режим функціонуван-
ня М. в. ш. за штатом мирного
часу з метою зберігання мед. та
матеріал.-тех. майна шпиталю,
проведення профілактик.-регла-
мент. робіт, поновлення запасів
мед. препаратів, продовольства,
паливно-мастил. матеріалів, під-
тримання мобілізації. готовнос-
ті до виїзду у визначений р-н для
виконання завдань за призна-
ченням. Розгорнутий стан – ре-
жим функціонування М. в. ш. за
штатом особливого періоду та
у разі виникнення надзвич. си-
туацій техноген. або природ. ха-
рактеру, правового режиму над-
звич. стану із залученням особо-
вого складу згідно з планом комп-
лектування за рахунок Військ.-
мед. клін. центру регіону або
мобілізації. ресурсу (резерву).
Осн. мета використання М. в. ш. –
розгортання та надання мед. до-
помоги в системі лікуваль.-ева-
куац. забезпечення військ (сил)
у зоні відповідальності з метою
наближення кваліфіков., з еле-
ментами спеціалізов., мед. до-
помоги до осередку масових сан.
втрат, посилення лікуваль.-профі-
лакт. закладів охорони здоров'я.
Осн. завдання М. в. ш.: прийом,
реєстрація, мед. сортування, сан.
обробка, розміщення та харчу-
вання поранених, травмованих,
уражених та хворих військово-
службовців та ін.; надання лікар.,
кваліфіков. та окремих елемен-
тів спеціалізов. мед. допомоги

зазначеним особам; стаціонар-
не лікування поранених та хворих,
стабілізація стану та підготовка
до евакуації за призначенням;
прийом та надання мед. допомо-
ги амбулатор. хворим; надання
консультатив. і практ. допомоги
лікарям військ. частин, лікувал.
закладів МОЗ України; здійснен-
ня взаємодії із закладами охоро-
ни здоров'я ін. центр. органів ви-
конав. влади; проведення комп-
лексу сан.-гіг. та протиепідем.
заходів; здійснення мед. розвід-
ки в зоні відповідальності М. в. ш.;
ведення мед. обліку і звітності в
установленій формі згідно з та-
белем термінових донесень; мед.
забезпечення військ. частин і під-
розділів мед. служби зони від-
повідальності; проведення діяль-
ності, пов'яз. з держ. таємницею,
за умови надання органами СБУ
спец. дозволу на провадження
такої діяльності. Передбачено
декілька варіантів розгортання
М. в. ш.: використання тільки на-
метового фонду; застосування
спец. модулів, що складаються
із кузовів-контейнерів на шасі ав-
томобілів, з'єдн. між собою пнев-
мокаркас. спорудами; змішаний
варіант; можлива також експлу-
атація пристосов. та переобладна-
них будівель. Підрозділи М. в. ш.
розгортають упродовж 6 год. у
послідовності, що забезпечує
прийняття першого потоку пора-
нених, уражених та хворих через
1 год. після початку розгортання.

А. С. Котуза

МОБІЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНА

– переміщення окремих індивідів
чи спільнот між різними позиці-
ями в соціальній структурі сус-
пільства. Протягом життя окре-
мі індивіди, зазвичай, здійсню-
ють переміщення між профес.
заняттями, посадами, статусами
зайнятості, соц. класами, що су-
проводжується збільшенням чи
зменшенням їхнього доходу, пре-
стижу, рівня освіти, обсягу влад.
повноважень. У соціології таку
мобільність називають індивід.,
на відміну від переміщень у сис-
темі соц. нерівності окремих
спільнот (соц.-профес. груп, соц.
верств, класів), яку визначають
як групову. Якщо люди перехо-
дять від одного профес. заняття
до ін., з одного робочого місяця,
орг-ції чи підпр-ва до ін., але при
цьому залишаються на прибли-
зно однак. ієрарх. рівні (за дохо-
дом, престижем, статусом зайня-
тості, посадою тощо), це є гори-
зонт. М. с. Зазвичай, індивіди на-
магаються покращити своє ста-
новище у сусп-ві, збільшити дохід,

прибуток, підвищити кваліфіка-
цію, рівень освіти, престиж, під-
нятися на вищий щабель кар'єр.
драбини. Проте не завжди лю-
дям вдається рухатися угору ща-
блями соц. ієрархії, цілком мож-
ливий і рух у протилеж. напрямі.
У такому випадку йдеться про
вертикал. М. с. – висхідне чи
низхідне переміщення індивідів
або груп у системі соц. стратифі-
кації сусп-ва. Як горизонт., так і
вертикал. М. с. може супрово-
джуватися геогр. мобільністю (пе-
реїздом до ін. міста, регіону чи
країни). Розрізняють також мо-
більність у межах одного поко-
ління та між поколіннями. Пере-
міщення людини між різними
позиціями в соц. структурі сусп-ва
протягом індивід. життєвої кар'єри
називають внутр.-генерац.
М. с., при порівнянні соц. стано-
вища індивіда (статус, класова
приналежність, рівень освіти, до-
хід) із подіб. характеристиками
батьків проявляється міжгене-
рац. (міжпоколіннєва, інтергене-
рац.) М. с. У 20 ст. у багатьох
країнах світу, зокрема в Україні,
відбулося суттєве скорочення
зайнятості фіз. (насамперед не-
кваліфіков.) працюю в с. госп-ві
й пром-сті, натомість значно роз-
ширилася сфера обслуговуван-
ня, надання інформ., освіт., фі-
нанс. та ін. послуг, управлін. ді-
яльності тощо. Для кожного но-
вого покоління, яке виходить на
ринок праці, структура зайнятос-
ті, зазвичай, суттєво відрізняєть-
ся від тієї, яку застало покоління
їхніх батьків. За таких змін по-
коління дітей не може повторю-
вати заняття, статусну та класо-
ву приналежність батьків, а від-
так реалізує структурну М. с. На
відміну від неї, т. зв. обмінна М. с.
зумовлена низькою соц. чинни-
ків: розширення можливостей для
здобуття освіти, зокрема вищої,
запровадження різноманіт. захо-
дів політики виврівнювання мож-
ливостей, соц. гарантій і пільг,
інституц. засобів рсзширеного
доступу до різних соц. позицій
вихідцям із нижчих соц. прошар-
ків з метою збільшення їхніх шан-
сів на досягнення екон. і соц. успі-
ху. Соц.-статусні характеристики
самих індивідів (вік, гендер,
етнічна та реліг. приналежність,
місця народження й проживан-
ня та ін.) значно впливають на
їхні можливості бути чи не бути
соціально мобільними, проте най-
більше значення мають соц. по-
ходження людини (заняття, ста-
тус, класова приналежність бать-
ків) та здобута нею освіта.

Традиційно засн. соціології М. с.
вважають рос.-амер. соціолога
та культуролога П. Сорокіна. У мо-
нографії «Social Mobility» («Соці-
альна мобільність», Нью-Йорк,
1927) він трактував М. с. як пе-
реміщення індивідів і соц. груп
всередині своєрід. «багатоповерх.
соц. будівель», які мають певне
розташування поверхів, ліфти,
драбини та інші пристрої для пе-
реміщення з поверху на поверх.
П. Сорокін детально описав види,
типи і наслідки М. с., принципи
й канали вертикал. циркуляції,
різноманітні інституції, що здій-
снюють соц. відбір і розподіл ін-
дивідів; навів численні приклади
з історії різних країн та резуль-
тати тогочас. емпірич. дослі-
джень. Завдяки йому вивчення
М. с. утвердилося як спосіб ба-
чення внутр. будови стратифі-
ков. сусп-в, а також як процес
соц. розподілу індивідів у соц.
структурі сусп-ва, зумовлений
функціонуванням числен. соц.
ін-тів. Якісно новий етап вивчен-
ня М. с., засн. на застосуванні
склад. статист. методів аналізу
репрезентатив. емпірич. даних,
розпочався в 2-й пол. 20 ст. У
центрі його уваги – насамперед
міжгенерац. М. с., завдяки до-
слідж. якої можна виявляти та
порівнювати шанси на здійснен-
ня мобільності вихідцями з різних
соц. класів і прошарків (з'ясову-
вати й оцінювати глибину нерів-
ності можливостей, відтворення
якоїї наразі визнається соціально
несправедливим). Її вважають
індикатором відкритості чи за-
критості сусп-ва. Відкритому сус-
пільству притаман. високий рі-
вень мобільності завдяки слаб-
кій передачі привілеїв від одного
покоління до наступ., закрито-
му – низький рівень мобільності
через збереження соц. позицій
між поколіннями, коли соц.
умови та інституц. устрій сусп-ва
значно сприятливіші для соц. від-
творення (імобільності), ніж за-
охочення та створення умов для
соц. переміщень. Від серед. ми-
нулого століття соціологи різних
країн провели низку міжнар. по-
рівнял. дослідж., мета яких – ви-
явити, наскільки відкритими є різні
країни щодо можливості здій-
снення М. с.; посилюється чи по-
слаблюється з часом соц. нерів-
ність; вплив соц. походження на
можливості та соц. приналеж-
ність індивіда залишається не-
змінним чи втрачає значення в
процесі технол. і соц.-екон. роз-
витку сусп-ва. Тривалий час іс-
нувало припущення, що різні краї-

ни можуть суттєво відрізнитися зразками та рівнями М. с., виходячи з їхніх істор., екон., політ., демогр. та ін. відмінностей. Всупереч очікуванням, відмінності виявлялися незначними як в аспекті міжнац., так і міжчас. порівнянь. Зокрема, США не є відкритішими з погляду М. с. порівняно з країнами Європи, що мають багатокі. історію та культур. традиції докапіталіст. нерівності. У різних країнах М. с. характеризується не односпрямов. тенденцією до змін, а постій. коливаннями різного розмаху від однієї вікової когорти до іншої. Усім країнам, які досягли знач. рівня індустр. розвитку, притаманне скорочення соц. відтворення (імобільності) в межах класу с.-г. праці та входження вихідців із нього до класу фіз. праці в пром.-сті, разом з вихідцями з останнього відбувалося й певне зростання мобільності до класів зайнятості розумовою працею різних рівнів кваліфікації. Проте вихідці з вищих соц. класів продовжували переважно відтворювати соц. приналежність батьків, а не переміщувалися до класів занять рутин. або фіз. працею. Тому виявлені дослідниками рівні міжгенерац. М. с. загалом охарактеризовано як суттєво стабільні. Хоча певні зрушення в окремих країнах фіксувалися, однак вони не були односпрямов. і мали невеликий розмах. Лише одна країна – Швеція – у 2-й пол. 20 ст. демонструвала поступ. рух до більшої відкритості сусп.-ва (порівняно слабший зв'язок між соц. походженням і соц. приналежністю серед представників насамперед молодших вікових груп), що стало наслідком тривалого урядування соціал-демократів. У колишніх соціаліст. країнах, зокрема Польщі й Угорщині, науковці не виявили жодних особливостей і відмінностей від вказаних заг. тенденцій М. с., що уможливило висновок про відсутність «соціалістичного режиму мобільності» як окремого типу, а також спростувало твердження про відкритість та більшу рівність можливостей у соціаліст. країнах порівняно з капіталістичними. Так само, як і повторення соц. приналежності різних поколінь, переконалив емпіричне підтвердження отримала також теза про вирішаль. значення здобутої освіти як опосередковувального механізму та одного з гол. чинників здійснення М. с.

Зі становленням 1991 України як незалеж. держави пов'язане вивчення низки соц. явищ, відносин і процесів на заг.-сусп. рівні, зокрема міжгенерац. мобільність. До поч. 1990-х рр. вітчизн. соціологія (як складова рад.) мала досить обмежені можливості дослідж. М. с., спричинені як відсутністю необхід. емпірич. даних, так і певними ідеол. рамками тлумачення соц.-структур. явищ і процесів. Відомості про М. с. в укр. сусп.-ві рад. періоду вдалося отримати лише на поч. 20 ст. Вони мають ретроспектив. характер і конструюються з відповідей людей різного віку про їхню життєву кар'єру та заняття їхніх батьків. В Україні, як і в ін. країнах, переважає «короткодистанц.» висхідна М. с.: діти досягають соціально вищих, але переважно суміж. з батьків. класових позицій. «Далекодистанц.» висхідна М. с., рух знизу (некваліфіков. фіз. праця) до верху соц. ієрархії (висококваліфіков. розумова й управлін. праця), був та залишається кількісно незначним. Близько третини дітей селян і низькокваліфіков. робітників, зазвичай, відтворюють такі ж заняття й класову приналежність батьків. Діти селян також частіше стають пром. робітниками різного рівня кваліфікації чи переходять до занять рутин. нефіз. працею (переважно жінки), аніж досягають статусів високоосвіт. професіоналів і управлінців. Від серед. 20 ст. здійснити таку далекоюсяжну мобільність вихідців із села вдалося в межах 7–8 % серед представників рад. вікових груп, а представникам пострад. покоління – ще рідше, хоча структурні зміни в сусп.-ві характеризувалися скороченням зайнятості в сфері фіз. праці в пром.-сті й с. госп.-ві та зростанням зайнятості розумовою працею різного рівня кваліфікації. Для вихідців із високоосвіт. сімей фахівців і управлінців осн. тенденцією залишається соц. відтворення – належність до тих самих статус. груп і класів, до яких належали й батьки. Низхідна мобільність серед них порівняно незначна й також має характер «короткодистанційної». Зв'язок між класовим походженням та класовою приналежністю індивідів в укр. сусп.-ві в 2-й пол. 20 – поч. 21 ст. суттєво не змінився. Єдиного напрямку посилення чи послаблення зв'язку між соц. походженням і соц. приналежністю від групи до групи не за-

фіксовано. Як і в ін. країнах, М. с. в Україні притаманні постійні коливання. Упродовж остан. рад. десятиліть виявлялася тенденція до посилення нерівності можливостей, що продовжилася й у період незалежності. Характерне для укр. сусп.-ва певне послаблення цієї тенденції в повоєнні десятиліття та її посилення наприкінці рад. періоду, а особливо при переході до ринк. економіки (подібне зафіксов. й у ін. пострад. країнах). Протягом пострад. десятиліть в Україні стрімко зростали можливості для здобуття вищої освіти. Проте такі суттєві структурні зміни не вплинули на міжгенерац. освітню мобільність, вирівнювання шансів на здобуття вищої освіти для дітей різного соц. походження. Від структурно розширених умов для здобуття вищої освіти насамперед вигнали вихідці із соціально привілейов., більш освічених прошарків населення. Нерівність можливостей для здобуття вищої освіти суттєво зросла для дітей порівняно менш освічених батьків. На відміну від України, у економічно розвинених демократ. країнах результати вивчення динаміки М. с., нерівності шансів та ймовір. причин можуть слугувати основою для прийняття політ. рішень і вироблення конкрет. заходів соц. політики щодо усунення перешкод та вирівнювання можливостей для індивідів.

Літ.: Подвижность структуры. Современные процессы социальной мобильности. К., 1999; Сорокин П. А. Социальная мобильность. Москва, 2005; Оксамитна С. Міжгенераційна класова і освітня мобільність. К., 2011; Процеси соціальної мобільності в сучасному українському суспільстві. К., 2014.

С. М. Оксамитна

МОБА

– специфічно людський засіб спілкування, пізнання і переробки дійсності, засіб комунікативної та інтелектуальної діяльності, збереження та передачі інформації, котрий становить систему (первинно) звукових знаків і функціонує у мовленні. Водночас М. – властивий лише людині різновид діяльності за допомогою цієї семіот. системи. М. уможливорює здійснення людиною ін. різновидів діяльності: побут., вироб., освіт., наук., культур. тощо. Стихійності виникнення та істор. еволюції відрізняє природну М. від штучно створених М. (зокрема есперанто та ін.), формалізов. «М.» (М. програмування, див. Алгоритмічна мова) і систем сигналізації (абетка Морзе), а здат-

ність до вираження абстракт. змісту – від «М.» тварин. Окрім комунікат.-інформатив. та пізнав., М. виконує низку ін. функцій: гуманізац.-соціалізац., номінат. (називання реал. чи уявлених об'єктів дійсності), креативну, ритуально-магічну, естетико-поет., експресивну, імпресивно-апелят., контакто-встановлюв., метамовну та ін. Наявність різних М. пояснюється тим, що людство розвивалося у вигляді окремих етніч. спільнот, а не як єдине ціле. За різними підрахунками, нині існує від 3-х до 7-ми тис. різних за кількістю носіїв М. За ознакою спіл. походження М. світу розподіляють на низку генет. угруповань (мовних сімей): індоєвроп. (див. *Індоєвропейська спільність*), тюрк., семіто-хаміт. та ін. Укр. М. входить до сх.-слов'ян. підгрупи слов'ян. групи індоєвроп. М.

Окремі М. зазвичай співвідносяться з окремими соц.-етніч. спільнотами (хоча є й народи, напр., Великої Британії та США, що говорять тією самою М.). Об'єднуючи людей однієї етніч. приналежності, М. становить їхнє спільне культурно-істор. надбання і є підставою нац. ідентичності та засобом збереження самобутності. Кожній М. притаманний специфічно властивий їй спосіб бачення, категоризації та витлумачення світу («мовна картина світу»), властиві цій картині образи дійсності й системи культур. цінностей. Відповідні відомості фіксуються у значенні мовних одиниць, передусім у лексиці, а також фразеології, прислів'ях і приказках, крилатих виразах, формулах мовного етикету тощо. Вони відображають як сучасні, так і давніші, архайчні уявлення людини про дійсність.

М. є найважливішим складником культури: вона, поряд із наукою, літ-рою, мист-вом, релігією, фольклором тощо, є однією з використовуваних у людському сусп.-ві знак. систем; водночас служить як форма вираження тих систем, що у своєму функціонуванні використовують М. Відповідно до конкрет. сфери використання (побут., офіц., освітньо-наук. та ін.) виокремлюють М. повсякденно-побут., адм.-ділову, наук., ЗМІ, художню тощо. Її диференціація на відповідні комунікативно-функціонал. стилі (розмовно-побут., діловий, худож., конфес., наук. тощо) відображає рівень мовного розвитку і багатства культури сусп.-ва.